

ВІДМІНКОВІ ФОРМИ НЕОСОБОВИХ НЕРОДОВИХ ЗАЙМЕННИКІВ У ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКІЙ МОВІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕДАКЦІЇ КІНЦЯ XVI – XVII СТ.

У статті проаналізовано формотворення неособових неродових займенників у церковнослов'янській мові української редакції кінця XVI – XVII ст. Здійснено зіставлення розглянутих форм із відповідними одиницями у старослов'янській та українській мовах, з'ясовано характерні особливості відмінкових форм неособових неродових займенників церковнослов'янської мови порівняно зі старослов'янською та українською XVI-XVII ст.

Ключові слова: церковнослов'янська мова української редакції, неособові неродові займенники, відмінювання займенників.

В статье проанализировано формобразование неличных неродовых местоимений в церковнославянском языке украинской редакции конца XVI – XVII ст. Осуществлено сравнение рассмотренных форм с соответствующими единицами в старославянском и украинском языках, выявлены особенности падежных форм неличных неродовых местоимений церковнославянского языка сравнительно со старославянским и украинским XVI-XVII ст.

Ключевые слова: церковнославянский язык украинской редакции, неличные неродовые местоимения, склонение местоимений.

In this article the formation of non-finite non-generic pronouns in the Church Slavonic language of Ukrainian edition of the end of XVI – XVII century is analyzed. The comparison of the characterized forms with the correspondent ones in Old Slavonic language and Ukrainian of XVI-XVII century is made, the peculiarities of the case forms of non-finite non-generic pronouns comparatively to the Church Slavonic and Ukrainian languages of XVI-XVII century.

Key words: the Church Slavonic language of Ukrainian edition, non-finite non-generic pronouns, declination of the pronouns.

Характерною особливістю функціонування української літературної мови в кінці XVI – XVII ст. була її активна взаємодія з церковнослов'янською мовою [5, с. 35-44, 90-96; 6, с. 137]. На цей час «усі рівні української літературної мови позначені зростаючим впливом церковнослов'янської» [6, с. 147]. Однак, констатуючи наявність такого впливу та аналізуючи його результати, дослідники поки що мало уваги приділяють вивченню власне церковнослов'янської мови. Тому актуальною на сьогодні залишається проблема впливу української мови на церковнослов'янську. Дослідження результатів цього впливу на всіх рівнях мовної системи необхідне для створення повної картини розвитку як української літературної мови, так і церковнослов'янської мови української редакції.

З огляду на сказане, **мета** пропонованої розвідки – охарактеризувати особливості відмінювання неособових неродових займенників у церковнослов'янській мові української редакції кінця XVI – XVII ст. Зазначена мета передбачає виконання таких

конкретних завдань: 1) виявити використовувані в церковнослов'янській мові української редакції кінця XVI – XVII ст. відмінкові форми неособових неродових займенників, за наявності варіантів форм, з'ясувати кількісні характеристики при їхньому вживанні; 2) порівняти виявлені форми з рекомендованими граматику М. Смотрицького, що дасть змогу з'ясувати, наскільки стійкими були норми вживання форм аналізованих займенників; 3) порівнявши особливості формотворення аналізованих займенників у церковнослов'янській мові з відповідними одиницями у старослов'янській та українській мовах, виявити можливі результати впливу української мови на творення розглянутих форм, а також особливості парадигм неособових неродових займенників церковнослов'янської мови у порівнянні з українською.

Матеріал для дослідження дібрано шляхом суцільної вибірки переважно зі стародруків кінця XVI – XVII ст. (перелік опрацьованих джерел див. наприкінці статті). У великих за обсягом пам'ятках

обстежений не весь текст, а вибірки розміром у 500 повнозначних слів. Із *ОБ* (повні назви джерел матеріалу подано наприкінці статті) обстежено 100 таких вибірок, із *ТрЦв 1631*, *Тр 1646* – по 50, із *ІЗ 1624*, *МД* – по 30.

До групи неособових неродових займенників належать питально-відносні займенники *кто*, *что*, а також похідні від них заперечні та неозначені *никто*, *ничто* і *нхкто*, *нхчто*. Характерною особливістю цих займенників є те, що вони не мають категорії роду і числа.

Називний відмінок. У наз. в. неособові неродові займенники в обстеженому матеріалі мають форми *кто*, *что* (*никто*, *ничто*, *нхкто*, *нхчто*): *кто нѹ* напитае́тѹ (*ОБ*, 66)*, *кто изгл=етѹ* силѹ *гн=#* (*ОБ*, 3/21/2), *ктѡ ест(ѹ) чл=кѹ* бо#*йс#* *Га=* (*Ч 1617*, 79 зв.), *тѹ кто еси*; (*Лим*, 2), *кто естѹ* *мт=и* *мо#* (*СвЛ 1644*, 41 зв.), *что сп=сетѹ* *насѹ* (*ОБ*, 128), *что есть вина бѣдованію* (*ПМ*, 50), *что се естѹ* (*ЛМГ*, 15). У граматиці М. Смотрицького, разом із *что*, для наз. в. рекомендована також форма *чесо*: *Име(н): что* или */чесо* (*СмГр*, 208). Однак уживалася вона, очевидно, надзвичайно рідко. У розглянутому нами матеріалі зафіксована лише в одній пам'ятці (*Лим*): *вѣд#те* бо "ко *ничесо* же *оста* *в(ѹ)* житници (*Лим*, 16). В інших не виявлена. Не виявлені також утворення *кто*, *що*, які, за спостереженнями дослідників, уже з XII – XIII ст. трапляються в пам'ятках української мови [4, с. 27; 1, с. 165; 7, с. 123], а в XVI ст. є вже звичайними явищами [3, с. 132].

Заперечні займенники *никто*, *ничто* у старослов'янській мові виступали переважно з часткою *же* [2, с. 170]. У розглянутому матеріалі *никто* міг уживатися і з цією часткою (частіше) і без неї (рідше), *ничто* практично в усіх зафіксованих випадках (у цьому відмінку і в інших, за винятком однієї форми в дав. в., яка наведена у відповідному місці) представлений із *же*: *никто же* бо *без(ѹ)* *грѣха* (*Ч 1617*, 22 зв.), *положиша*, ... *идѣ* же *никто же* *преж(д)е* *лежаше* (*ТрЦв 1631*, 170), *волею* *никто же* *можаше* *приблизитис#* *горѣ* *той* (*ПКП*, 19), *обладаеш* *тѹ* *странами* *многими* *тобою же* *не* *обладаютѹ* *никто* (*ОБ*, 77/2), *дабѹ* ... *никто* \wedge *людинѹ* *гра(д)скихѹ* ... *никое"* *пакости* *не* *творили* (*ЛМГ*, 9), *ничто же* *смѣреном(д)рѹю* *равнѡ* (*ІЗ 1624*, 283), *ничто же* *вреди* *ихъ* (*ПМ*, 102), *ничто же* *невозможно* *будетѹ* *вамѹ* (*СвЛ 1644*, 59), *всеи* *Тр(о)ци*, *не* *естѹ* *ничто же* *первѣйшее* (*Тр 1646*, 70).

Неозначені займенники *нхкто* і *нхчто* в обстеженому матеріалі майже в усіх випадках мають префікс *нх-*: *оудари* *нхкто* *во* *двери* (*Лим*, 10), *Повѣда* *намъ* *нхкто* *отъ* *благородныхъ* (*ПМ*, 49), *Рече* *же* *нхкто* *ему* (*СвЛ 1644*, 41), *вѣтмает(ѹ)* *им(ѹ)* *нхкто* (*ПКП*, 25), *нхчто* *таково* *случис#* (*Лим*, 62 зв.), *велѣ* *нхчто* ... *ест(ѹ)* *дѣвственна#* *ч(с)тота* (*ПКП*, 32). В

українській мові XVI-XVII ст. *ни-* і *нх-*, очевидно, через однакову вимову *и* та *н* не розрізнялися, і префікс *нх-* став засобом творення заперечних займенників [7, с. 125]. У церковнослов'янській мові української редакції кінця XVI – XVII ст. префікс *нх-*, можливо, вимовлявся як *ни-*. Про це свідчать випадки (хоча й рідкісні) використання *ни-* в неозначених займенниках: *никто* *отъ* *латинскихъ* ... *іерей* ..., *именемъ* *Петръ* *Скарга* ... *сие* *чудо* *погрѣшеніемъ* ... *оглаголуе*тъ (*ПМ*, 118).

Родовий відмінок. У род. в. займенник *кто* (*никто*) має форму *кого* (*никого*): *николи* *же* *что* *вз#тѹ* \wedge *кого* (*Лим*, 8), *зримѡ* *бѹ* (*тіло*) *когда* \wedge *кого* *бѹло* (*ПКП*, 28 нн), *не* *бѣ* *никого* *же* *послишаюта* (*Лим*, 24 зв.). Прийменник при заперечному займеннику зазвичай знаходиться після префікса: *вѹспомінаюти* *ми* *ѡ* *житѣи* *Прп(д)бнагѡ*, *и* *не* *сими* *списани* *ни* \wedge *кого* *же* (*ПКП*, 43). Зафіксований, крім того, один випадок, коли прийменник ужитий перед префіксом: *и* \wedge *никого* *же* *ѡ* *семѹ* *блже(н)ному* \wedge *цѹ=и* *не* *извѣте(н)но* *б"ше* (*ЛМГ*, 36).

Займенник *что* у род. в. в розглянутому матеріалі представлений формами *чесо*, *чесого* і *чего*. У старослов'янській мові цей займенник у род. в. мав вигляд *чесо*, *чѣсо* і *чесого* [2, с. 169]. У граматиці М. Смотрицького рекомендовані варіантні форми *чесѡ* і *чесогѡ*: *Ро(д):* *чесѡ* /или *чесогѡ* (*СмГр*, 208). У більшості обстежених пам'яток єдиною формою род. в. цього займенника є *чесо*: *чесо* *ради* *сице* *творитѹ* (*Лим*, 15 зв.), *чесо* *ради* *гибель* *сї#* (*СвЛ 1644*, 92 зв.), *не* *имяху* *и* *чесо* *ясти* (*ПМ*, 85), *не* *рече* *ничесо* *же* *отроки* (*Лим*, 69). Лише поодинокими випадками (у *ТрЦв 1631* та *МД*) зафіксований варіант *чесого*: *Бг=ѹ* ... *сѹздавѹ* *чл=ка* ..., *не* *иногѡ* *чесого* \wedge *него* *требоваше* *токмо* ... *да* *будетѹ* *Ст=ѹ* (*ТрЦв 1631*, 1), *и* *чесого* *бг(ст)* *требѣ* *лежатеми* \wedge *ниж(д)г* (*МД*, 390). Форма *чего* виявлена лише у *Сл. 1629*, *ПМ* та *Син*. У *Сл. 1629* та *ПМ* вона вживається поряд із *чесо*, у *Син* є єдиним варіантом род. в.: *чего* *сподобл#емс#* (*Сл. 1629*, 22 нн), *чего* *ради* *не* *яси* (*ПМ*, 66), *чего* *ради* *сице* *ходиши* (*ПМ*, 74), *Чего* *ради* *Гора* *та* ... *аки* *нхкіи* *облак* ... *висяше* (*Син*, 180).

Давальний відмінок. У дав. в. займенник *кто* (*никто*) представлений формою *кому* (*никому*): *чате* *кто* *кѹ* *кому* *пореченѣ* *имать* (*Букв. 1574*, 75), *кому* *насѹ* *поричаеш* (*Лим*, 50), *кому* *же* *оуподоблю* *рѡдѹ* *сей* (*СвЛ 1644*, 35), *кому* ... *житѣ#* ... *принесенѹ* *имит(ѹ)* *бѹти* (*ПКП*, 4 нн), *повѣдѣша* ... *никому* *же* *повѣдати* (*ПМ*, 63), *не* \wedge *верзае(т)* *вра(т)* *никому* *же* (*ПКП*, 58 зв.).

Займенник *что* має варіанти *чему*, *чесому*. Ці варіанти дослідники фіксують у пам'ятках

старо-слов'янської мови [2, с. 169; 8, с. 121], вони також рекомендовані граматику М. Смотрицького: Да(т): чему /или чесому (СмГр, 208). У розглянутому матеріалі основним є варіант чесому (ничесому): Дзаконú ... вма#етú ... врúхи ст=гхú дарвú, "кв не снсти мхам(ú), ни иному чесому таковому (Сл. 1629, 2/57), чесому оуподоби(м) цр(с)твзе Бж=зе (ЄвЛ 1644, 124 зв.), кú чесому инúхú вбичаше, сзе ... сам(м) собою извбразити тшаше# (ПКП, 24 зв.), *ничесому же прикоснувшись, ... изыйдоша* (ПМ, 85). Форма чему виявлена лише в двох пам'ятках (*Азб. 1578 і ТрЦв 1631*): чему словенська# писмена (Азб. 1578, 51 зв.), взúйти на гори, и коснитис# чему ^ не# (ТрЦв 1631, 136).

Серед форм дав. в., крім того, зафіксоване вживання займенника ничто без частки же: "кв ничесому вбрштис# в(ú) Г@бн мокрому (Сл. 1629, 2/99).

Знахідний відмінок. У знах. в. займенник кто має форму, тотожну род. в.: егда же кого вид#ше нос#та брем# ..., нос#ше с нимú (Лим, 12 зв.), кого хочете ... ^питу (ЄвЛ 1644, 100), кого с# оубою (Тр 1646, 142), ^иде ... левú никого же вредивú (Лим, 39 зв.), *приде ... и никого же обрште* (ПМ, 93).

Что представлений варіантами что і чесо. Обидва вони рекомендовані граматику М. Смотрицького: Ви(н): что /или /чесо (СмГр, 208). У старо-слов'янській мові, за спостереженнями науковців, цей займенник мав лише форму чьто [2, с. 169; 8, с. 121]. У розглянутому матеріалі панівною формою знах. в. цього займенника є что: что сúтвори(т) мнñ плоть (ОБ, 3/11), что речетú о мнñ (Ч 1617, 110 зв.), не пецштес# ... что "сте (ЄвЛ 1644, 18), до Синайскз# горú ничтоже вкиси(м) (Лим, 73 зв.), *погодища ничто же видñти можаше* (ПМ, 99), возми ^ него нñчто (ОБ, 173), нñчто имаши в(ú) дш=и своей (Лим, 34 зв.). Прийменники при заперечних займенниках, як і в більшості інших випадків, знаходяться після префікса: ни вú что же вúмнñ#ти "же ^ в(ú)снхú чести (ІЗ 1609, 39 зв.), ни во что же положивú ст=еннúй санú, бú(ст) вмñсто пастúr# волкú (Лим, 29), *онь же ни во что жь се вмñнивь, ... вниде* (ПМ, 115).

Форма чесо (із префіксом ни-) виявлена лише в одній пам'ятці (в Лим): ничесо же гл=а старецú (Лим, 44 зв.). У цій же пам'ятці зафіксована форма знах. в. заперечного займенника із префіксом не-: Патрзарх(ú) ... восхотñ послат(и) еми ниж(д)на#, он же нечесо же изволи прз#т(и) (Лим, 6).

Орудний відмінок. В ор. в. займенник кто має переважно форму кимú (никимú): никимú гоними тогда б"ху (ЛМГ, 29), по вс# дни плакаше не бесчди# ни с ким(ú) же (Лим, 28 зв.), дñйствиемому дñли ... зерев да

в(ú)нимае(т)ú, ... ни с кимú же глагол# (Тр 1646, 3). У ПМ виявлено одне вживання із ð замість и: *вñмь, како здñ придохь и сь кñмь* (ПМ, 74). Причиною такого варіювання є, очевидно, однакова вимова ð та и.

Форма цñмú, яка використовувалася у старо-слов'янській мові [2, с. 169], а також була представлена в ранніх східнослов'янських пам'ятках [7, с. 129], у розглянутому матеріалі не виявлена.

Займенник что в ор. в. представлений традиційною формою чимú: Члв=кú чимú ^ безсло-веснхú разнствуетú (ІЗ 1624, 300), не обрште чим(ú) помести (Лим, 67 зв.), чимú одждемс# (ЄвЛ 1644, 18 зв.), ничим же сей меншзй онаго (Сл. 1629, 12 нн).

Місцевий відмінок. У місц. в. займенник кто представлений формою комú: сúнове ваши в комú изгон#тú (бісів) (ЄвЛ 1644, 39).

Займенник что характеризується варіантами чемú, чесомú. Обидва вони вживалися у старо-слов'янській мові [2, с. 169, 8, с. 121], а також рекомендовані граматику М. Смотрицького: Ска(з): в че(м) /или в чесомú (СмГр, 208). У розглянутому матеріалі форми місц. в. цього займенника трапляються рідко, більш уживаним серед них є варіант чесомú: Вú чесомú исправитú ... поуть свой (Ч 1617, с. 8), *никого же обидити ни вь чесомь же* (ПМ, 87), *ни вь чесомь иномь ... упражняшесея* (Син, 168), ни в чесомú ... ничто же глагол# (Тр 1646, 3). Форма чемú зафіксована лише в окремих пам'ятках (в ОБ, ІЗ 1609, ПМ та ТрЦв 1631): в(ú) чемú ... прельстиши (ОБ, 206/2), на чем же столпи е# оутвержени сить (ОБ, 275/2), в чемú ... бесчдовати хочеши (ІЗ 1624, 299), *ископаша его* (робітника) ... *ни вь чем же поврежденна* (ПМ, 71), *друзнovenze прз#ша, ни в чемú же бо#тес#* (ТрЦв 1631, 763).

Таким чином, проаналізований матеріал засвідчив, що парадигми неособових неродових займенників у церковнослов'янській мові української редакції кінця XVI – XVII ст. значною мірою зберегли ті риси, які були характерні для них ще у старо-слов'янській мові. Особливу увагу тут звертають на себе форми непрямих відмінків займенника что (чесо, чесому, чесомú). У церковнослов'янській мові досліджуваного періоду вони були навіть більш поширеними, ніж у старослов'янській (якщо врахувати відсутність у старослов'янській мові форм наз. та знах. відмінків чесо) і ніж це рекомендовано граматику М. Смотрицького (у граматиці в непрямих відмінках із варіантами, крім род., на першому місці подані нові форми чему, что, в чемú). Завдяки своїй фонетичній виразності старі форми становили яскраву особливість церковнослов'янської мови досліджуваного періоду у порівнянні з українською. Вони, з однієї сторони, не перешкоджали розумінню текстів, а з іншої, були однією з ознак «окремшності» церковнослов'янської мови і, можливо, характеризувалися «високим» стилістичним забарвленням.

Перспективи подальших досліджень аналізованого матеріалу вбачаємо в уточненні стилістичних характеристик відмінкових форм займенників, для чого потрібне врахування ширших контекстів та збільшення кількості джерел фактичного матеріалу.

*Примітка. Після скороченої назви джерела подано номер аркуша або сторінки, звідки взятий приклад. Позначка *зв.* вказує на зворот аркуша.

Цифра перед позначенням аркуша (2/, 3/ і т. д.) в *ОБ* і *Сл.* 1629 вказує на номер рахунку. Аркуші першого й другого рахунку спеціально не позначаються. Цифра /2 після номера аркуша в *ОБ* вказує на праву колонку, ліва спеціально не позначається. Винесні літери подані в круглих дужках у рядку, таким же способом подаються **ъ** і **ь**, позначені в текстах надрядковими знаками. Цитати з перевидань подаються звичайним шрифтом курсивом.

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Азб. 1578 – Азбука Івана Федорова, 1578 / Іван Федоров. – Факс. изд. – М. : Книга, 1983. – 57 л.
- Букв. 1574 – Буквар Івана Федорова / Іван Федоров ; [післямова В. В. Німчука]. – К. : Дніпро, 1975. – 96 с.
- ІЗ 1609 – Иже ві св"тгхú Оц=а нашено ²ванна Златоqстаго. Бешда избрана#, в віспитанзи чадú. – Львів : Друкарня братства, 1609. – [4], 40 арк.
- ІЗ 1624 – Іоанн Златоуст. Бесіди на діяння святих апостолів. – Київ : Друкарня лаври, 1624. – [24], 536 с.
- ЄвЛ 1644 – Евангелѣон сирѣчъ: Бл=говѣстѣе Бг=дх=нвеннѣхъ евангелисть/. – Львів : Друкарня братства, 1644. – [12], 412 арк.
- Лим – Лѣмонаръ. Сирѣчъ, цвѣтникъ. – Київ : Друкарня Соболя, 1628 – 183 арк.
- ЛМГ – Лѣтописецъ в перво(м) зачатѣи и созданѣи ст=а" вбители мн(с)тр# гисти(н)ского... // Чтенія въ императорскомъ обществѣ исторіи и древностей російскихъ при Московскомъ университетѣ. – М. : Въ Университетской типографіи, 1848. – Год третій. – № 8. – С. 1–46.
- МД – Меч(ú) дх=внѣй ... или книга проповѣдѣ(й) слова бж=го ... юже сооризи Лазарú Барановичú. – К. : Друкарня лаври, 1666. – [15], 465, [1] арк.
- ОБ – Библѣа сирѣч книг ветхаго и новаго завѣта – Острог : Друкарня Костянтина Острозького, 1581. – 628 арк.
- ПКП – Патерѣкъ или втечникъ печерскѣй. – Київ : Друкарня лаври, 1661. – 314 арк.
- ПМ – Собственноручныя записки Петра Могилы // Архивъ Юго-Западной Россіи, издаваемый комиссією для разбора древнихъ актовъ. – Кіевъ : Типографія Г. Т. Корчак-Новицкаго, 1887. – Часть 1, томъ 7. – С. 49–180.
- Син – Синописіс // Українська література XVII ст.: Синкрет. писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика / [упоряд., приміт. і вступ. стаття В. І. Кречотня ; ред. тому О. В. Мишанич]. – К. : Наукова думка, 1987. – С. 167–181.
- Сл. 1629 – Ле³тирг³ар³онú си естú: Служебникú. – К. : Друкарня лаври, 1629. – [28], 144, 300, [4] с.
- СмГр – Смотрицький М. Грамматѣки славенскѣ# правильное Свнтагма ... / [підгот. факс. вид. та дослідження пам'ятки В. В. Німчука]. – К. : Наукова думка, 1979. – 492 с.
- Тр 1646 – Евхологѣонъ албо молитвослов, или требникъ. – Київ : Друкарня лаври, 1646. – 860 с.
- ТрЦв 1631 – Триодон сиестъ Трипеснецъ св#той великой П#тидес#тницѣ. – Київ : Друкарня лаври, 1631. – [22], 828 с.
- Ч 1617 – Часослов. – Київ : Друкарня лаври, 1617. – [21], 190, [2] арк.

ЛІТЕРАТУРА

- Бевзенко С. П. Исторична морфологія української мови (нариси із словозміни та словотвору) / С. П. Бевзенко. – Ужгород : Закарпатське обласне видавництво, 1960. – 416 с.
- Вайан А. Руководство по старославянскому языку / А. Вайан ; [перевод с фр. В. В. Бородич ; под. ред. и с предисл. В. Н. Сидорова]. – М. : Издательство иностр. литературы, 1952. – 446 с.
- Керницький І. М. Система словозміни в українській мові. На матеріалах пам'яток XVI ст. / І. М. Керницький. – К. : Наукова думка, 1967. – 288 с.
- Крымский А. Украинская грамматика для учениковъ высшихъ классовъ гимназій и семинарій Поднепровья. Том II, выпуск 1-й / А. Крымский. – М. : Типографія Вяч. Ал. Гатцук, 1907. – 144 с.
- Німчук В. В. Староукраїнська лексикографія в її зв'язках з російською та білоруською / В. В. Німчук. – К. : Наукова думка, 1980. – 304 с.
- Русанівський В. М. Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов / В. М. Русанівський. – К. : Наукова думка, 1985. – 231 с.
- Самійленко С. П. Нариси з історичної морфології української мови. Ч. II : [навч. посібник для студ. філолог. ф-тів] / С. П. Самійленко. – К. : Вища школа, 1970. – 190 с.
- Селищев А. М. Старославянський язык : в 2 ч. / А. М. Селищев. – Ч. 2. Тексты. Словарь. Очерки морфологии : [учеб. пособие для студентов и аспирантов филолог. ф-тов]. – М. : Гос. учебно-пед. изд-во Мин-ва просв. РСФСР, 1952. – 206 с.

© Білих О. П., 2013

Дата надходження статті до редколегії 29.03.2013 р.

БЛИХ Олександр Петрович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. К. Винниченка, м. Кіровоград.

Коло наукових інтересів: історія української мови.